

ANATOMIK TERMINOLOGIYA (LOTIN TILI)

Qo‘qon universiteti

Tibbiyot fakultet Pediatriya yo‘nalishi

2503 guruh talabasi

Karimjonova Shukrona

Annotatsiya

Ushbu maqolada anatomik terminologiyaning shakllanishi, lotin tilining tibbiyotdagi o‘rni, xalqaro anatomik terminologiya tizimlari hamda O‘zbekistonda anatomik atamalarni standartlashtirish masalalari keng yoritilgan. Lotin tilining grammatik xususiyatlari, atamalar tuzilishi, morfologik asoslari, shuningdek klinik va amaliyotda anatomik terminlardan foydalanishning ahamiyati ilmiy asoslangan. Maqola oliy tibbiy ta’limda anatomik terminologiyani o‘rgatishning nazariy-metodik tamoyillariga bag‘ishlanadi.

Abstract

This article describes the development of anatomical terminology, the role of Latin language in medicine, the international systems of standard anatomical nomenclature, and the issue of standardization of anatomical terms in Uzbekistan. The morphological structure and grammatical features of Latin terminology, along with its importance in the clinical practice, are analyzed in detail. The article is focused on theoretical and methodological fundamentals of teaching anatomical terminology in higher medical education institutions.

Kalit so‘zlar: Lotin tili, anatomik terminologiya, anatomiya, Terminologia Anatomica, tibbiy ta’lim, morfologiya, tizimlilik, xalqaro standartlash.

Kirish

Anatomiya fani tirik organizmning tuzilishini o‘rganadigan fundamental biotibbiy fanlardan biridir. Shuning uchun anatomiya bo‘yicha qo‘llaniladigan barcha terminlar

aniq, qisqa va umumiy tushunarli bo‘lishi talab etiladi. Bu borada eng universal til bu — lotin tilidir. Lotin tili qadimdan tibbiyot, biologiya, farmatsiya sohalarining xalqaro ilmiy tili sifatida shakllangan. Bugungi kunda ham barcha anatomik tuzilmalar lotincha nom bilan ataladi va bu global ilmiy muloqot uchun asosiy vosita hisoblanadi. Lotin tilidagi anatomik terminlar xalqaro qo‘llanishga ega bo‘lib, ularning yagona bo‘lishi kasbiy muloqotda chalkashliklarni oldini oladi. Shu sababdan ham lotin anatomik terminologiyani chuqur o‘rganish har bir kelajakdagi shifokor uchun ahamiyatlidir.

1. Anatomik terminologiyaning tarixiy shakllanishi

Anatomik terminlar ilk bor Qadimgi Yunoniston va Rim olimlari tomonidan ilmiy qo‘llanila boshlagan. Gippokrat, Aristotel, Galen asarlarida tana qismlarining nomlanishiga alohida e‘tibor qaratilgan. Ularning ishlari keyinchalik renessans davrida yanada rivojlantirildi.

XIX asrga kelib turli hududlarda har xil anatomik nomlanishlar qo‘llanilishi tufayli chalkashlik yuzaga keldi. Shu sababli 1985-yilda Bazel shahri olimlari birinchi xalqaro ro‘yxat — Basel Nomina Anatomica (BNA)ni ishlab chiqdilar. 1955-yil Parijda qayta ko‘rib chiqilgan ro‘yxat PNA nomini oldi. Har tomonlama to‘ldirilgan va mukammallashtirilgan xalqaro ro‘yxat — Terminologia Anatomica (TA) — 1998-yilda Federativ Anatomik Terminologiya Qo‘mitasi tomonidan tasdiqlandi va hozirgacha asosiy hujjat hisoblanadi.

2. Lotin tilining tibbiyotdagi o‘rni

Lotin tili bugungi zamonaviy muloqot tilida ishlatilmasa ham, uning o‘zgarmas tabiati tufayli terminologiyada juda muhim rol o‘ynaydi. Lotin tilida so‘zlar qisqa, mantiqan asoslangan, talaffuzda sodda va universal bo‘lgani uchun tibbiy ta’limda ajralmas o‘rin tutadi.

Lotin tilining asosiy afzalliklari:

- O‘lik til — ma’no o‘zgarmaydi
- Xalqaro standart — dunyoning istalgan burchagida bir xil

- Qisqa va aniq tuzilma
- Ilmiy an'ananing davomiyligi

Misollar: vertebra (umurtqa), scapula (kurak), musculus deltoideus (deltoid mushak).

3. Anatomik terminlarning grammatik tuzilishi

Anatomik terminlar tuzilishi jihatdan qat'iy grammatik me'yorlarga asoslanadi. Lotin tilida otlar jinsga (erkak, ayol, o'rta), kelishiklarga (6 ta), hamda son shakliga ega. Anatomiya atamalarida eng ko'p qo'llaniladigani — Genetiv kelishigi bo'lib, obyektning anatomik tegishlilik munosabatini bildiradi.

Misollar:

- Caput humeri — yelka suyagining boshi
- Cavitas thoracis — ko'krak bo'shlig'i

Anatomik nomlar ko'pincha 2–3 so'zli bo'ladi: ot + sifat yoki ot + ot shaklida.

4. Anatomiya bo'limlari bo'yicha terminlar

Anatomiya fani bir nechta bo'limlarga bo'linadi va har bir bo'limning o'ziga xos termin tizimi bor:

- Osteologiya — suyaklar tuzilishi (os femoris, os zygomaticum)
- Artrologiya — bo'g'imlar qurilishi (articulatio humeri)
- Myologiya — mushaklar tizimi (musculus biceps brachii)
- Angiologiya — tomir tizimi (aorta, vena cava)
- Nevrologiya — nerv tizimi (nervus vagus)
- Splanxnologiya — ichki a'zolar (hepar — jigar)
- Dermatologik tuzilma — teri (cutis)

Har bir bo‘lim Terminologia Anatomica bo‘yicha standartlashtirilgan.

5. Klinik amaliyotda terminlarning ahamiyati

Aniq anatomik terminlarni bilish shifokorga quyidagi imkoniyatlarni yaratadi:

- jarrohlikda operatsiya sohasini to‘g‘ri aniqlash
- tashxis va muolaja jarayonida aniqlikni ta’minlash
- kasallik tarixini rasmiy ravishda yuritish
- xalqaro ilmiy hamkorlikni uyg‘unlashtirish

Tibbiyotda har bir millimetrning ahamiyati bor. Shuning uchun terminlardagi xato klinik xavf tug‘dirishi mumkin.

6. O‘zbekistonda anatomik terminologiyani standartlashtirish

Mamlakatimizda mustaqillikdan so‘ng fan va ta’lim tizimi qayta ko‘rib chiqilib, o‘zbek tilidagi anatomiya lug‘atlari ishlab chiqila boshlandi. Tibbiyot oliygohlarida Terminologia Anatomica talablari asosida darsliklar yangilandi. Ammo ayrim terminlar bo‘yicha hamon ikki xil qo‘llanish uchraydi. Shu sababli atamalarni yagona tizimga keltirish bo‘yicha ishlar davom ettirilmoqda.

7. Anatomik terminologiyani o‘qitish metodikasi

Oliy ta’limda terminologiyani samarali o‘zlashtirish uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- lotin grammatikasining asosiy qoidalarini chuqur o‘rganish
- so‘z yasalishi va ma’no tahlili orqali xotirada saqlash
- 3D model va anatomik maketlardan foydalanish
- klinik amaliyot bilan bog‘liqlikni kuchaytirish

Bu yondashuvlar talabalarning terminlarni tez va samarali egallashiga xizmat qiladi.

Xulosa

Anatomik terminologiya — tibbiyotning poydevori. Lotin tilidagi atamalar aniq, qisqa, ilmiy jihatdan asoslangan va universal qo‘llanishga ega. Ushbu tizimni chuqur bilish kelajakda malakali shifokor bo‘lishning muhim shartlaridan biridir. O‘zbekiston oliy tibbiyot ta’limi Terminologia Anatomica talablariga mos shakllangani fan va amaliyot uyg‘unligini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Federative Committee on Anatomical Terminology. Terminologia Anatomica. Stuttgart–New York: Thieme, 1998.
2. Salomov A., Xolmurodov R. Lotin tili va tibbiy terminologiya. Toshkent: TTA nashriyoti, 2021.
3. Mirzaev M. Odam anatomiyasi: O‘quv qo‘llanma. Toshkent, 2020.
4. Bardosi L. History of Anatomical Terminology. Cambridge University Press, 2019.
5. O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim vazirligi. Anatomiya fani o‘quv dasturi. 2023.